

Јелена Анђеловски

ПУПАК УНУТРАШЊЕГ СВЕТА

(Дејан Алексић: *Пеџља*, Лагуна, Београд, 2021)

„Ја никад нисам била ја више него откад сам овде. Као да је нека мрачна гравитација најзад почела да окупља крхотине моје личности расуте у простору мојим сударима са самом собом“ – овим речима јунакиња романа *Пеџља* описује своје присуство на месту које је у структури романа означено као *омфалос* (пупак), средиште из којег ће се пред читаоцима развити њена интимна космогонија, док је заправо реч о самици у притвору у Грчкој, у коју је доспела несрећним преплетајем околности и сопственог темперамента. То је почетна петља од које се наративно ткање шири у више праваца. Сваку омчицу исписао је песник Дејан Алексић, заплићући је око симболичких слика, пробраних мотива, сагласја, паралелизама. Приповедач Дејан Алексић повезао је затим петље у наративно изазован низ, експерименталан по много чему, од избора приповедачког гласа до поигравања временским нивоима, да би најзад романописац Дејан Алексић поравнао чвориће у сложену, композиционо чврсто затегнуту, смисаоно вишеслојну таписерију која епски свеобухватно захвата у лирске дубине једног личног космоса.

Роман *Пеџља* приповедан је гласом јунакиње која се, након што се обрела у грчком притвору, у низу реминисцентних поглавља, присећа различитих животних фаза, одлука, рана што су је довеле до места на којем је сада, а које све више доживљава као неку врсту чворишта. Шара на дрвету столице у коју често зури, заправо чвор у текстури дрвета, као неко свевидеће око подсећа је стално на важност времена и простора у којем се налази, те у њој постепено зри свест о томе да је на *најјачнијем месџу на ком може биџи*. Сва поглавља која се збивају у ћелији притвора насловљена су речју *омфалос*, осим последњег који носи наслов *Посџи омфалос* и заправо нам отвара прозор према ономе што се налази иза чворне тачке, иза места где се, као у пупку, стичу сви наши страхови, разочарања, бесови и ограничења које ваља једном за свагда пресећи. Затворски собичак тако постаје симболички утерус у којем се јунакиња развија хранећи се *џорким крвоџоком своџ искусџва*. Пут јунакиње до тачке *џосџи омфалос* није праволинијски, напротив, разлистан је у многим правцима и сеже у дубине сећања, креће се асоцијативним теснацима, повезује с актуелним тренутком и тек у том сложеном садејству открива се њено одрастање. Специфичност ове билдунгс-матрице огледа се и у избору женског гласа којим Алексић влада уистину суверено и у нашој књижевности с мало чим упоредиво.

Поглавља у којима се развија прошлост јунакиње Дине носе наслове *Месџо на рану*, *Рана*, *Лизање ране*. Циклична смена ових наслова упућује на стално, поновно отварање нових повреда, на односе и ситуације који се постепено откривају као простор

РАЗМЕНА ДАРОВА

рањивости, који ће убрзо потом уистину и постати место нове ране, а јунакиња ће морати да налази начине да их зацели. У тим циклусима она се мења, али и открива читаоцу делиће свог карактера у којем нежност и суровост израстају једна из друге водећи Дину од спремности да науди себи како би заштитила другог, до спремности да науди другом како би заштитила себе. Неистражени простори њеног унутрашњег пејзажа откривају се у реминисценцијама на детињство и младост, попут оне у којој је објашњена њена опсесија совама. Доживљај у којем је спознала своју способност да, макар и из нехата, учини зло, заокружен је страшним призором сове као симбола нечег што нас превазилази и што је у стању да у равнотежу доведе кривицу и казну: „Скривено у нама постоји обиље малих успаваних лудила која не морају никада да се пробуде. Али понекад, наизглед безразложно, неко од њих се брецне, избије изнутра, као свраб или грч, и не можеш да им се одупреш.“ Динина лудила обликују се као отпор свему оном што покушава да је укалупи. Њен бес, равнодушје или суровост увек су неко *лизанье ране*, покушај да се савлада њена исконска неспособност за прављење компромиса.

У роману *Петља*, без обзира на ширину захвата, није присутно много ликова. Два јунака, која су на различите начине контрапунктирана Дини и функционишу као нека врста позадинског осветљења, јесу Никодим и Светислав Прст. Никодим је јунакињин једини прави пријатељ, ког она описује као „петљу на ужету једноличја“, чиме се симболици петље додаје још један слој значења. Никодим је, баш као и Дина, неуклопљен и неукалупљен, стран једнако својој породици као и окружењу у којем одраста. Разлика је, међутим, у природи његове побуне, која је сва *окренућа ка унутра*, за већину невидљива, а нарочито за његове родитеље. И Никодим и Дина су млади људи *с ѿеѿљом* да буду различити, да пруже отпор једноличју и једноумљу. То их повезује и чини савезницима у борби са светом који им открива своје све ружније лице. Оваплоћење тог ругобног лица јесте Светислав Прст, власник ланца кладионица, човек на моћним позицијама у подземљу. Сплет околности довео је Дину до Светислава и услишио њену потребу за *фијурализацијом кривца*. Њен бес против света тражио је „описљиву алегорију загушљивог понора у који су бесповратно суновраћене читаве генерације“. У лику Светислава Прста донекле универзална прича о одрастању и бунту локализује се у простору и времену наше савремености и даје нови мотив гневу младих људи. Они, наиме, свет у којем живе криве за промашеност сопственог живота, за бесмисао и узалудност напора да се остане чист и доследан у стварности којом влада један Светислав Прст. Да би се излечила од те љутње, Дини је потребно да нанесе рану, да обрне процес и круг кривице и казне заврти у другом смеру. Јунакињина свест о сопственој рањивости помаже јој да изведе тај обрт. Учинити зликовца подложним рани значи отворити себи, а следствено и свом пријатељу и читавим генерацијама Дина и Никодима, простор за реванш. У тој освети, Дина ставља у функцију своју деструктивну црту која ју је у годинама одрастања плашила и збуњивала. Тако, сложена структура преклапања временских планова и умножавања ликова Дине кроз различите фазе одрастања добија свој пуни значај. Сви ти слојеви граде мотивацијску мрежу која нас уводи у расплет. Њена вишедимензионалност упућује нас поново на симболику петље – ка исходишту никакд не води један пут, већ више

рукаваца, сплетених на одређени начин у специфичним околностима. Зато се *Петља* може назвати савременим билдунгс-романом. У њему пут формирања личности, па и обликовања лика, није праволинијски каузални ланац који води једном, неумитном резултату. То је узбудљива мрежа чији чворови из различитих временских нивоа утичу једни на друге у оба смера, обликујући динамичну, флуидну творевину подложну сталним преиспитивањима, тумачењима и осветљавањима. Роман одрастања традиционално укључује и вредносну компоненту, што је у случају *Петље* још један занимљив аспект. Проблем добра и зла, исправног и погрешног у Динином одрастању (можда и у свачијем?) уплетен је у ону исту мрежу коју чине чворови рана и лизања рана, повреда и света, увреда и утеха. Зато ова поларност није јасна, стабилна и чврста, већ умрежена у околности и од њих зависна. Поглавља у којима *Петља* добија жанровске обресе трилера, осим што су мајсторски сигурно исписана, стоје у функцији управо идеје о злу као плоду околности и прилика.

Након пресечене пупчане врпце остаје – море. Од њега почиње заборав поновног доласка на свет. Јунакиња од прве реченице понавља да никад није видела море. Да би га видела, мора да превазиђе чвор и изађе на чистину, мора да се поново роди. Она је такође свесна да рађање мора произаћи из мрака, из страха, па ту катартичну улогу затвора-материце доживљава као једини избор, са зебњом ишчекујући да види да ли ће процес прочишћења бити потпун. Када у финалном опису мора прочитамо: „море је модрица после грубе туче бескраја с лепотом“, знамо да је у тексту поново Дејан Алексић, песник. Песнички језик романа *Петља* могао би бити предмет посебног приказа. Стилски регистри говора јунака представљају један од стожера карактеризације и играју значајну улогу у развоју лика главне јунакиње, чији се говор кроз различите фазе, највише у поређењима и лексичким изборима, упоредо мења и одраста. Језик постаје и инструмент пажљиве композиције романа. Свако поглавље, наиме, у последњој реченици садржи реч која ће се поново појавити у првој реченици следећег поглавља. То су петљице које Дејан Алексић прави песнички промишљено и пажљиво инструментализујући звучања и значења и пружајући читаоцу задовољство ове криптичне игре. Она није сама себи сврха, већ учествује у сложеној оркестрацији свих романескних елемената градећи једну истовремено симболичку и дословну слику петље. Тако искуство песника, који зна да ради на малом простору и мора да пази на сваки микрон тог света, изгледа кад се прелика на велики простор романа. Добијамо нешто налик оним мозаицима направљеним од појединачних сличица. У њима свака сличица носи симболичку везу с целином, а целина од минијатура црпи своју динамику и вишезначност.